“O‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA’LIM: KECHA, BUGUN VA ERTAGA”. INKLYUZIV TA’LIM: TENG IMKONIYATLAR VA MEHRLI KELAJAK SARI

Xalmuratova Xolisxon Xolmuratovna. Atamuratova Gulnar Erpolatovna
Davronbekova Muslima. Abdumutolibova Dinara
CHDPU Turizm fakulteti Xorijiy til va adabiyoti(ingliz tili) 2-kurs
xalmuratovaxoli@gmail.com gulnaratamurativa06@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta’limning jamiyat hayotidagi o‘rni, uning o‘quvchilar ruhiyatiga ta’siri va O‘zbekiston ta’lim tizimidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, inklyuziv muhitni shakllantirishdagi asosiy tamoyillar tahlil qilingan.Ushbu jarayonda pedagoglar va ota-onalarning hamkorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Inklyuziv ta’lim nafaqat alohida ehtiyojga ega bolalar, balki barcha o‘quvchilar uchun bag‘rikenglik, hurmat va ijtimoiy moslashuv ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish inklyuziv muhit samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Natijada jamiyatda teng imkoniyatlar va ijtimoiy adolat tamoyillari mustahkamlanadi.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль инклюзивного образования в жизни общества, его влияние на психику учащихся и значение в системе образования Узбекистана. Также проанализированы основные принципы формирования инклюзивной среды. В данном процессе особое значение имеет сотрудничество педагогов и родителей. Инклюзивное образование способствует развитию не только у детей с особыми образовательными потребностями, но и у всех учащихся таких качеств, как толерантность, уважение и навыки социальной адаптации. Вместе с тем использование современных образовательных технологий служит повышению эффективности инклюзивной среды. В результате укрепляются принципы равных возможностей и социальной справедливости в обществе.

Annotation. This article highlights the role of inclusive education in society, its impact on students’ psychological well-being, and its significance within the education system of Uzbekistan. It also analyzes the main principles of creating an inclusive environment, emphasizing the importance of cooperation between teachers and parents. Inclusive education fosters tolerance, respect, and social adaptation skills not only in students with special needs but in all learners. Furthermore, the use of modern educational technologies enhances the effectiveness of an inclusive environment. As a result, the principles of equal opportunities and social justice in society are strengthened.

Kirish

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoda inson kapitali eng oliy qadriyat hisoblanadi. Ta’lim tizimining asosiy vazifasi esa nafaqat bilim berish, balki har bir shaxsning jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga ko‘maklashishdir. Bu borada inklyuziv ta’lim tushunchasi markaziy o‘rinni egallaydi. Inklyuzivlik — bu shunchaki cheklovlarni olib tashlash emas, balki "biz barchamiz turlichamiz, lekin barchamiz tengmiz" degan g‘oyani ilgari surishdir.

Shu bois inklyuziv ta’lim har bir o‘quvchining individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda, teng imkoniyatlar yaratishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv orqali bolalarda o‘ziga bo‘lgan

ishonch mustahkamlanadi va ular jamiyatda faol ishtirok etishga tayyor bo‘lib boradi. Inklyuziv muhit o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro hurmat, hamjihatlik va bag‘rikenglikni rivojlantiradi. Bundan tashqari, bu jarayon o‘qituvchilardan yangi pedagogik yondashuv va innovatsion metodlarni qo‘llashni talab etadi. Natijada esa ta’lim sifati oshib, jamiyatda ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillari yanada mustahkamlanadi

Asosiy qism

Inklyuziv ta’lim tizimi o‘quvchilarni "sog‘lom" va "nogironligi bor" degan toifalarga ajratishni inkor etadi. Buning o‘rniga, u har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda o‘quv jarayonini moslashtirishni talab qiladi.

Inklyuziv ta’limning 3 ta ustuni:

1. **Qabul qilish:** Bolaning jismoniy yoki aqliy imkoniyatidan qat’i nazar, uni jamoaning to‘laqonli a’zosi sifatida ko‘rish.
2. **Ishtirok etish:** Har bir o‘quvchi dars jarayonida, sport musobaqalarida va ijtimoiy tadbirlarda faol qatnashishi.
3. **Muvaffaqiyat:** Har bir bola uchun o‘z imkoniyat darajasida yutuqlarga erishish sharoitini yaratish.

O‘zbekistonda ham bu yo‘nalishda keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimizning maxsus qarorlari bilan maktablarda "To‘siqsiz muhit" yaratish, pedagoglarning malakasini oshirish va jamiyatda nogironligi bor shaxslarga nisbatan salbiy stereotiplarni sindirish bo‘yicha tizimli ishlar olib borilmoqda. Inklyuziv ta’lim — bu shunchaki "maxsus ehtiyojli bolani oddiy sinfga joylashtirish" emas. Bu ta’lim tizimining o‘quvchiga moslashishidir, aksincha emas.

- **Individual o‘quv rejalari:** Inklyuziv muhitda har bir bola uchun uning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda "Individual ta’lim dasturi" (ITD) ishlab chiqiladi. Masalan, matematika darsida hamma murakkab tenglamalar yechayotganida, ma’lum bir nuqsoni bor bola sonlarni qo‘shishni o‘rganishi mumkin, lekin ular bitta muhitda, birgalikda ishlaydi.
- **Teng huquqlilik:** Bu model bolalarni "o‘qiy oladigan" va "o‘qiy olmaydigan"ga ajratmaydi. Bu erda asosiy urg‘u inson huquqlari va ijtimoiy adolatga qaratiladi.

Inklyuzivlikning ijtimoiy samarasi

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv sinflarda o‘qigan bolalar boshqa tengdoshlariga nisbatan ancha rahmdil, sabrli va tolerant (bag‘rikeng) bo‘lib ulg‘ayadilar. Ular yoshligidanoq insoniy xilma-xillikni tabiiy qabul qilishni o‘rganadilar. Bu esa kelajakda diskriminatsiyadan holi, hamjihat jamiyat qurishning eng qisqa yo‘lidir. Inklyuzivlikning samarasi faqat baholarda emas, balki bolalarning xarakterida ko‘rinadi:

- **Psixologik immunitet:** Alohida ehtiyojli bolalar o‘zlarini jamiyatning chetidagi odam emas, balki uning ajralmas qismi deb his qila boshlaydi. Bu ularda "mening ham qo‘limdan keladi" degan ishonchni va ijtimoiy adaptatsiyani shakllantiradi.
- **Emopatiya va Insoniylik:** Sog‘lom bolalar uchun bu "hayot maktabi"dir. Ular nogironlikdan qo‘rqmaslikni, yordamga muhtoj insonga achinish bilan emas, balki hurmat bilan qarashni o‘rganadilar. Bu kelajakda shafqatsizlik va tabaqalanishning oldini oladi.

- **Izolyatsiyaga chek qo‘yish:** Ilgari bunday bolalar faqat internatlarda, yopiq muhitda bo‘lishgan. Inklyuzivlik ularni dunyoga chiqaradi, bu esa oilalar uchun ham katta ma’naviy madad bo‘ladi.

Muammolar va istiqbollar

Albatta, tizimni to‘liq joriy etishda kadrlar tayyorlash va maktab binolarining texnik holati kabi masalalar hali ham dolzarb bo‘lib qolmoqda. Biroq, zamonaviy texnologiyalar va pedagogik innovatsiyalar bu to‘siqlarni yengishga yordam beradi. **Arxitektura to‘siqlari:** Ko‘plab maktab binolari eski loyihada qurilgan bo‘lib, ularda panduslar, keng eshiklar va maxsus hojatxonalar mavjud emas. Bu jismoniy imkoniyati cheklangan bolaning harakatlanishini qiyinlashtiradi.

Kadrlar defitsiti va "Tyutor" xizmati: Oddiy o‘qituvchi 35-40 ta o‘quvchisi bor sinfda bir vaqtning o‘zida alohida ehtiyojli bola bilan shug‘ullanishga qiynaladi. Shuning uchun ham yordamchi o‘qituvchilar (tyutorlar) tizimi bizda hali yetarlicha rivojlanmagan.

Psixologik tayyorgarlikning pastligi: Ba’zan sog‘lom bolalarning ota-onalari: "Nogiron bola mening farzandimning o‘qishiga xalaqit beradi", degan noto‘g‘ri qarash bilan inklyuzivlikka qarshilik ko‘rsatishadi. Bu — jamiyatdagi eng katta ma’naviy to‘siqdir.

Metodik resurslar: Ko‘zi ojizlar uchun brayl alifbosidagi darsliklar yoki eshitishida nuqsoni borlar uchun surdo-tarjima vositalarining oddiy maktablarda yetishmasligi.

Xulosa

Inklyuziv ta’lim — bu faqatgina ijtimoiy loyiha emas, balki millatning ma’naviy yetukligi belgisidir. Har bir bolaning maktab partasida o‘zini baxtli va qadrli his qilishi — ertangi buyuk kelajagimizning poydevoridir. Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, **inklyuziv ta’lim** — bu shunchaki ta’lim tizimidagi navbatdagi islohot yoki eksperiment emas. Bu — jamiyatning insoniylik darajasini ko‘rsatuvchi ma’naviy imtihondir. Biz har bir bolaning o‘ziga xosligini, uning jismoniy yoki aqliy holatidan qat’i nazar, yuksak qadriyat sifatida qabul qilishni o‘rganishimiz shart.

Birinchidan, inklyuziv ta’lim alohida ehtiyojli bolalarni ijtimoiy yakkalanishdan qutqaradi. Ularga o‘z tengdoshlari bilan bir safda turish, jamiyat hayotida faol ishtirok etish va kelajakda mustaqil shaxs sifatida o‘z nonini topish imkonini beradi. Bu esa davlat uchun ham ijtimoiy yukni kamaytirib, jamiyatga yangi, kreativ va irodali mutaxassislarni taqdim etadi.

Ikkinchidan, bu tizim sog‘lom bolalar uchun ham bebahodir. Ular maktab partasidanoq insonlar o‘rtasidagi farqlarni hurmat qilishni, rahm-shafqatni, toqatlilikni va haqiqiy do‘stlikni o‘rganadilar. Inklyuziv muhitda o‘sgan avlod kelajakda nogironligi bor shaxslarga to‘siqlar yaratmaydi, aksincha, ularni qo‘llab-quvvatlovchi infratuzilma va muhit yaratuvchi rahbarlar, muhandislar hamda shifokorlar bo‘lib yetishadi.

Uchinchidan, tizimdagi mavjud kamchiliklarni — kadrlar tayyorlash, moddiy-texnik bazani mustahkamlash va jamoatchilik fikrini o‘zgartirish masalalarini tizimli hal etish davr talabidir. Biz "maktab bolaga moslashishi kerak" degan tamoyilni to‘liq joriy etmas ekanmiz, ta’limda adolat haqida gapirish qiyin bo‘ladi.

Yakuniy xulosa shuki, inklyuziv ta’lim — bu **xayriya emas, balki huquqdir.** Bu — hamma uchun ochiq, hamma uchun mehrli va hamma uchun xavfsiz jamiyat qurishning yagona yo‘li. Zero, jamiyatning taraqqiyot darajasi uning eng zaif va yordamga muhtoj a’zolariga

bo‘lgan munosabati bilan o‘lchanadi. Agar biz bugun har bir bolaga teng imkoniyat bera olsak, ertaga bizni hech kim va hech narsa ajrata olmaydigan, jipslashgan va kuchli millat kutmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni.** (Yangi tahriri), 2020-yil 23-sentyabr.
2. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4860-sonli Qarori.** "Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida", 2020-yil 13-oktyabr.
3. **Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi.** BMT Bosh Assambleyasi, 1948-yil.
4. **Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya.** BMT, 2006-yil (O‘zbekiston 2021-yilda ratifikatsiya qilgan).
5. **Salomanka deklaratsiyasi va harakat doirasi.** "Maxsus ehtiyojli bolalar ta’limi to‘g‘risida", YUNESKO, 1994-yil.
6. **G.V. Mamedova.** "Inklyuziv ta’limning psixologik-pedagogik asoslari". O‘quv qo‘llanma, Toshkent, 2021-yil.
7. **S.A. Olimov.** "Inklyuziv ta’lim: muammo va yechimlar". Ilmiy maqola, "Zamonaviy ta’lim" jurnali, 2022-yil.
8. **UNESCO.** "Policy Guidelines on Inclusion in Education". Paris, 2009.
9. **L.S. Vigotskiy.** "Defektologiya asoslari". (Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlar va ularning kompensatsiyasi haqidagi nazariy manbalar).
10. **Z.N. Mamarajabova.** "Inklyuziv ta'lim texnologiyalari". Metodik qo'llanma, Toshkent, 2019-yil.